

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПРИРОДОКОРИСТУВАННІ

У статті визначено роль і місце екологічного бізнесу в економіці природокористування. Визначено об'єкти реінжинірингу екологічного бізнесу. Розкрито сутність поняття реінжинірингу та інжинірингу з урахуванням екологічної складової. Запропоновано введення концепції комплексного інжинірингу природокористування.

The article defines the role and place of environmental business in the economy of nature. Objects of environmental business re-engineering are defined. The essence of the concept of re-engineering and engineering is discovered taking into account the environmental component. The concept of integrated natural resources engineering is suggested.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сталий соціально-економічний розвиток України багато в чому визначається станом навколишнього природного середовища й рівнем використання природно-ресурсного потенціалу.

Цільовими орієнтирами сталого розвитку є якість життя, рівень економічного розвитку, екологічна стабільність. На цей час гармонічному розвитку суспільства приділяється велика увага у вигляді глобальних змін у природі, тому шлях до сталого розвитку припускає тісну інтеграцію економічної й природоохоронної політики, тобто економіки, у процесі прийняття рішень в області навколишнього середовища.

Сьогодні важко знайти рівну за популярністю тему, як «бізнес-процеси». Джерела цієї популярності, як видно, пов'язані з економічними успіхами японських компаній наприкінці 70-х на початку 80-х років. У той час багато західних компаній випробували сильну конкуренцію з боку японських виробників, а деякі з них навіть збанкрутували.

Окремі високотехнологічні галузі, наприклад виробництво плазмових та Lcd-Панелей для телевізорів, японці повністю монополізували. З того часу конкуренція з боку японців тільки наростала, охоплюючи все нові й нові галузі.

Природно, що на Заході виник величезний інтерес до японських методів управління. На цій хвилі з'явилися такі методи і підходи, як TQM (тотального управління якістю), SPC (статистичні методи управління процесами), «Реінжиніринг», TPS (виробнича система Тойоти), JIT (точно під час), «Кайдзен», «Шість сигм» та інші. Але все-таки найбільшу популярність одержали методи, засновані на процесному підході, який фокусувався на процесах, а не тільки й не стільки на функціях окремих підрозділів.

Крім того, процесний підхід був більш зрозумілий західному стилю управління, ніж такі методи, як «кружки якості», «довічний найм» і робота в групах. Тепер менеджери цікавилися більше не причинами японського дива, а тим, як же вдається японцям впроваджувати такі складні і неочевидні за результатами системи. Було потрібно керівництво швидкого готування по впровадженню змін. Тому не дивно, що книга Джеймса Чапи і Майкла Хамера «Реінжиніринг корпорації. Маніфест революції в бізнесі», що відповідала надіям менеджерів, була прийнята відразу. Звичайно, цьому сприяли успіхи японців і труднощі з розумінням TQM, але не меншою мірою, крах надій компаній на автоматизацію й комп'ютеризацію технологій. Останні нововведення, незважаючи на очевидний прогрес інформаційних технологій, не приносили відчутних фінансових результатів. Некваліфікована праця, що вивільнялася, замінювалася на більш кваліфіковану працю з більш високою вартістю. Усі інвестиції в нові технології з'їдали високі оклади нових співробітників [1].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Аналіз існуючої літератури дає підставу говорити про те, що питання екологічного інжинірингу і реінжинірингу дозволять запобігти виникненню кризових економіко-екологічних ситуацій.

Дослідження літературних джерел показали, що рішення завдань екологічного бізнесу є досить серйозною проблемою. Очевидно, що від коректності постановки суттєво залежить і вірність її рішення. Але проблема реінжинірингу навколишнього природного середовища практично не розроблена.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз досліджень і публікацій останніх років, у яких започатковано розв'язання проблеми говорить про те, що питання стратегії розвитку й удосконалення екологічного бізнесу в сучасних умовах розвитку економіки природокористування в ринково-правовому полі розроблені недостатньо.

Концепція екологічного бізнесу набагато ширше, і як об'єкт у ній можуть розглядатися практично всі ланки процесу суспільного відтворення, включаючи відтворення середовища перебування.

Лише така широка інтерпретація екологічного бізнесу дозволяє найбільш повно й системно використати концепцію природокористування як інструмента реалізації планів стійкого суспільного розвитку на локальному, регіональному та глобальному рівнях. Це обумовлено частково й тим, що сам об'єкт ще не досить вивчений, і інституціональні основи забезпечення нормативного якісного стану навколишнього середовища, який досягається шляхом установлення стандартів на забруднення різного роду в Україні стає затребуваний практикою.

У процесі формування єдиних міжнародних структур у трансформаційній економіці України ставиться задача забезпечення позитивних змін у всіх ланках господарсько-виробничого комплексу на базі їх ринкового регулювання і створення єдиної національної системи оцінних економіко-екологічних показників.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності реінжинірингу екологічного бізнесу як управлінської, еколого-економічної, інформаційно-технологічної категорії і визначення напрямку стратегії реінжинірингу навколишнього природного середовища.

Головним у виконанні цієї роботи є застосування наукових методів екоінноваційного менеджменту.

Питання взаємодії підприємництва й навколишнього природного середовища означають екологізацію інноваційної, управлінської та економічної діяльності, а також певний внесок ділових структур у вирішення цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реінжиніринг на сьогоднішній день здобуває все більшу й більшу популярність у світі. Роста інтерес і до екологічного реінжинірингу.

Взаємодія людини і навколишнього природного середовища повинна розвиватися за принципом позитивного зворотного зв'язку.

Удосконалення техніки і технології (більш екологічно чистих), екологізація бізнес-процесів повинні сприяти хоча б не збільшенню маси природної речовини в процесі виробництва, споживання, обміну й розподілу. Мотивацією проведення екологічного реінжинірингу є поліпшення якості продукції, якість навколишнього природного середовища.

У якості конкретних об'єктивних причин, що викликають необхідність істотних змін в екологічному бізнесі (виробництві) і його організації виділяються такі:

- конкуренція, яка виникає в результаті появи глобальних екологічних проблем і як одна із причин формування глобальних об'єднаних ринків екологічно чистих технологій, продукції, послуг, а це сприяє розширенню ринку усередині країни;
- перехід до випуску якісно нової, екологічно чистої, конкурентоспроможної продукції й вихід зі своїм товаром на зовнішні ринки;

– недостатня віддача від інвестицій у комп'ютерні системи та інформаційні технології. Поява якісно нових ІТ змінила ситуацію, сприяло поліпшенню й екологізації бізнес-процесів і дала для цього реальні засоби.

Метою екологічного реінжинірингу є системна реорганізація матеріальних, фінансових і інформаційних потоків, спрямована на спрощення організаційної структури, перерозподіл і мінімізацію використання різних ресурсів, скорочення термінів реалізації потреб клієнтів, підвищення якості їх обслуговування. Мова йде про формування зовсім нових ділових цілей з використанням останніх досягнень інформаційних технологій.

Екологічний реінжиніринг – це процес переосмислення й реконструкції екологічного бізнесу, який перетворює всі існуючі структури і втілює нові способи виконання робіт з екологічного та екологоорієнтованого бізнесу й підприємництва саме у ресурсно-екологічній сфері. Тільки так можна добитися реального впливу на екологічну ситуацію як на локальному, регіональному, так і глобальному рівнях.

Екологічний реінжиніринг дозволить зробити відхід від базових принципів побудови бізнесу й перетворює конструювання екологічного бізнесу в інженерну діяльність. У сучасному світі така можливість обумовлена новітніми досягненнями в області інформаційних технологій.

Екологічний реінжиніринг це процес оздоровлення підприємств за допомогою підйому технічних рішень на основі їх екологізації на новий рівень і створення принципово нових економічно ефективних бізнес-процесів в управлінні [2, с.237; 3, с.340].

Реінжиніринг екологічного бізнесу (РЕБ) – процес підвищення еколого-економічного і організаційно-еколотехнічного рівня виробництва за допомогою застосування більш тонких інструментів (наукових і технічних засобів) екологічного інжинірингу або інжинірингу нового покоління з урахуванням екологічних обмежень. За умови того, що на сьогоднішній день ігнорувати екологічні фактори, вплив навколишнього природного середовища, що виконує три функції (забезпечення природними ресурсами, що регулюють екосистемні функції, забезпечення природними послугами) не можливо, тому що це може привести до виникнення глобальних екологічних проблем, виникає мотивація до проведення екологічного реінжинірингу бізнес-процесів для максимального досягнення ефекту виробничої, фінансово-економічної та екологічної діяльності. Так, якщо весь інструментарій наукових основ інноваційного екоменеджменту (це далеко не повний інструментарій), прийняти за 100%, то на даний час підприємства вивчають і застосовують не більш як 10% наукових інструментів. Вирішення великих стратегічних проблем без застосування цих інструментів неможливо.

РЕБ є напрямком, що виник на стику різних сфер діяльності: управління (екоменеджменту), інформатики та екології. Реінжиніринг бізнес-процесів з урахуванням екологічних складових (або реінжиніринг екобізнес-процесів – РЕБП) орієнтований на корінну перебудову всієї діяльності підприємства, а не на часткові зміни у сфері екологічного менеджменту, й кінцевою метою є випуск екотоварів, екопослуг, документів й сервісу.

Реінжиніринг навколишнього природного середовища можливий при реалізації реінжинірингу екологічного бізнесу, а саме реінжинірингу екологічності бізнесу, реінжинірингу екологоорієнтованого бізнесу й бізнесу в ресурсоекологічній сфері.

Об'єктами реінжинірингу екологічного бізнесу є:

- підприємства, що перебувають у кризовому стані через несприятливу цінову політику, якість товару, що не відповідає екологічним вимогам технічних умов, державних стандартів і інших нормативних документів. Якість товару повинна визначати рівень споживчих властивостей продукту, його здатність вирішувати проблеми споживачів, характеризуватися такими параметрами як екологічність, тривалість, надійність, точність, простота використання й т.п.;
- підприємства, що розробляють інноваційні стратегії розвитку, які в теперішній момент не перебувають у кризовій положенні, але керівники передбачають неминучість виникнення

важкорозв'язних проблем, пов'язаних з появою нових конкурентів, зміною екологоорієнтованих вимог клієнтів, зміною поведінки галузевих конкурентів, зміною поставок ресурсів, зміною стану макросередовища;

– підприємства-лідери, що проводять екоінноваційну політику. Ці підприємства не мають явних проблем, але за допомогою екологічного реінжинірингу прагнуть впровадити екологічні нововведення.

Екобізнес-процес являє собою систему послідовних, цілеспрямованих і регламентованих видів діяльності, що досягають значимих для екологічного бізнесу результатів.

Визначальними властивостями екобізнес-процесу є кінцева й взаємозалежна сукупність дій, обумовлена відносинами, мотивами, обмеженнями і ресурсами усередині кінцевої множини суб'єктів і об'єктів, що поєднуються в систему заради спільних інтересів з метою одержання конкретного результату, відчужуваного або споживаного самою системою. Ринкові механізми не можуть самостійно забезпечити включення в економіку природних ресурсів у такий спосіб, який був би оптимальним для всього суспільства. У рамках ресурсно-екологічної політики повинні бути визначені права на ресурси навколишнього середовища, після чого вони можуть бути включені в різні, з погляду суспільства більш вигідні види економічної діяльності.

З метою одержання практичної методики по реінжинірингу або оптимізації бізнес-процесів, що узагальнює досягнутий досвід по оптимізації бізнес-процесів, автором [1] запропонований метод «5В», названий ним так за аналогією з відомими методами 5М, 5S, 5П і так далі. Суть цього методу полягає в послідовному рішенні п'яти таких основних задач:

1. Виявити процеси. Необхідно визначити бізнес-процеси, які потрібні для досягнення цілей організації. Таке визначення включає проектування, планування, розподіл відповідальності й забезпечення процесів.

2. Витягнути процеси. Потрібно забезпечити, щоб бізнес-процеси завжди відповідали цілям організації за допомогою ефективного поширення інформації. Звичайна проблема: підміна цілей. Наприклад, коли замість виконання вимог споживачів організація переслідує інші цілі, найчастіше – короткострокові фінансові вигоди.

3. Вирівняти процеси. Як правило, елементи процесів не погоджені між собою, звичайно по продуктивності. Це викликає нерівномірність, затримки, запаси, псування продукції і множину інших втрат.

4. Видавити процеси. Як правило, бізнес-процеси і середовище, що їх оточує, містять багато такого, що не вносить цінність у вироблену продукцію. Зайві рухи, зайве встаткування, зайві люди, сміття, запаси й т.п. постійно створюють проблеми.

5. Вичистити процеси. Будь-які бізнес-процеси піддаються ризикам, пов'язаним із зовнішніми й внутрішніми впливами. Це можуть бути нерівномірність і/або ненадійність поставок, ненадійність і некомпетентність співробітників, ненадійність і невідповідність устаткування, питання безпеки й екології і так далі.

Дуже важливо дотримувати послідовності рішення задач «5В». Є й шоста задача, яка не входить у послідовність «5В», а є основною задачею по управлінню бізнес-процесами. Це – загальне лідерство.

Лідер здатний визначити цілі, ставити задачі, ухвалювати відповідальність, поширювати знання й інформацію, забезпечувати залучення підлеглих, в остаточному підсумку, він домагається постійної результативності. Не можна очікувати скільки-небудь пристойних результатів від тих, хто не прагне до лідерства. Саме лідери процесів повинні очолити й реалізувати всі п'ять задач методу «5В».

Партнерство й співробітництво в області інжинірингу екологічно прийняттого підприємництва припускає:

– по-перше, вивчення світового досвіду в області законодавчо-нормативних документів та

правил, і своє екологічне законодавство й екологічну практику Україна повинна привести у відповідність зі стандартами й вимогами Європейського Союзу;

- по-друге, формування фахівців зі створення систем управління екологічним бізнесом;
- по-третє, впровадження реінжинірингу екологічного бізнесу.

Інжиніринг екобізнесу, як загальне поняття, враховує екорейнжиніринг бізнес-процесів і вдосконалення екобізнесу, у вигляді одержання кардинальних еколого-економічних ефективних результатів і вдосконалення екологічного бізнесу, що має справу з довгочасною підтримкою перепроєктованих процесів.

Виділяються такі напрямки інжинірингу екобізнесу:

- консалтинговий – пов'язаний з інтелектуальними послугами при проектуванні екологічно чистих об'єктів, розробці планів і контролю над проведенням робіт;
- технологічний – надання замовникові технологій, екологічно чистих технологій необхідних для створення екологічно чистих об'єктів і їх експлуатації (договори на передачу виробничого досвіду й знань), розробка проектів по енергопостачанню, водопостачанню, транспорту, розміщенню відходів і т.д.;
- фінансовий – розробка нових фінансових інструментів і операційних схем, включення екологічного фактору у фінансові розрахунки як на рівні підприємства, так і на національному рівні.

Екологічний інжиніринг являє собою комплекс інженерно консультативних послуг дослідницького, проектно-конструкторського, розрахунково-аналітичного характеру з обліком екологічних складових, підготовкою техніко-еколого-економічних обґрунтувань проектів, вироблення рекомендацій в області оптимізації витрат ресурсів і охорони навколишнього середовища, тобто комплекс комерційних послуг з підготовки й забезпеченню процесу управління витратами ресурсів і охороною навколишнього середовища [4, с.251].

В останні роки в якості самостійного наукового напрямку в Україні починає розвиватися екологічний інжиніринг бізнесу, екологічний реінжиніринг бізнесу. Суть якого полягає у відновленні навколишнього середовища за допомогою екологічного бізнесу.

Екологічний реінжиніринг – це фактично екологізація бізнесу. І в центрі уваги при вирішенні екологічних задач на підприємстві виявляються дві проблеми: раціональне використання природних ресурсів і охорона навколишнього середовища з одного боку, і випуск екологічно чистої продукції з іншої сторони.

У цьому випадку відбувається поділ бізнесу на екологічні види діяльності, безпосередньо пов'язані із природокористуванням і охороною середовища (екоінноваційні технології й техніка), тобто виробництво спрямоване на виготовлення екотоварів і на те, щоб виробництво було «чистим». Тому екологічний реінжиніринг і буде спрямований на випуск екотоварів і на екологічно чисте виробництво.

Найважливішим питанням для екологізації бізнесу, переходу до стійкого типу розвитку є питання про механізми реалізації екологоорієнтованого розвитку.

Пріоритетний напрямок має формування ефективного екологічного реінжинірингу [5].

Інституційний аспект екологічно безпечного природокористування враховує визначення відповідної ролі й функцій у цьому процесі існуючих організацій і відомств, відповідальних за контроль і управління природокористуванням, а також регіональних і місцевих органів влади.

Як контекст тут необхідно розглядати адміністративно-територіальну реформу та реформування системи місцевого самоврядування в Україні.

Розширюються права місцевих органів влади та територіальних громад, які вже можуть виступати в якості самостійних агентів власного економічного розвитку. Саме на них має лягти головна відповідальність за реалізацію програм екологічно безпечного природокористування.

«Стратегією безпечного майбутнього» компанія продовжує впроваджувати інноваційні технології XXI століття й активно використовувати екологічно чисті технології та джерела енергії.

Відповідальний бізнес зобов'язаний піклуватися про охорону навколишнього середовища, і такий підхід базується на принципах: обов'язковості екологічного прогресу; основа такого прогресу – інвестиції в екологоорієнтовані інновації; необхідності підтримувати міжнародні й національні екологічні ініціативи.

Висновки і перспективи подальших розробок. Більш широким і комплексним поняттям реінжинірингу із сфери розвитку екологічного бізнесу є реформування (реструктуризація), що охоплює всі аспекти діяльності: екологічні, технічні, економічні, соціальні, інформаційні, управлінські та ін.

Перший напрямок комплексного розвитку організації в сукупності з удосконалюванням організаційної структури й методів організації процесів відноситься до основних цілей екологічного реінжинірингу.

Ефективність проведення реінжинірингу екологічного бізнесу виражається в прямих вигодах, які пов'язані з можливістю розширити ринок збуту продукції, але для цього необхідно підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів з метою їх просування як на внутрішньому, так і на світовому ринку.

Справа в тому, що нині світовий ринок розвивається в напрямку посилення уваги до екологічних властивостей товарів і послуг. Із цим необхідно рахуватися й українським товаровиробникам, якщо вони прагнуть успішно конкурувати із закордонними фірмами.

Останнім часом усе більш актуальним стає питання про створення та реалізацію проекту «Інновації в екології», який дозволив би підтримати розвиток інноваційної діяльності в області екології й посприяти в просуванні науково-технічних розробок. Розвиненим економікам знадобився час, щоб погодити екологічну політику з новим найважливішим трендом світового НТП – ресурсо- і енергозбереженням, поступовим переходом на альтернативні джерела енергії, що призводять, в остаточному підсумку, до підвищення їх конкурентоспроможності.

Список використаної літератури

1. Есмуханов Е. Управление посредством бизнес-процессов, или метод «5В» / Е. Есмуханов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.success.kz/ru/article_view.
2. Садченко О. В. Теоретико-методологічні основи формування стратегії екологічного маркетингу в умовах сталого розвитку / О. В. Садченко, Н. С. Ничитайлова // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика; [за наук. ред. Є. В. Хлобистова]. – Сімферополь: АРІАЛ, 2011. – С. 235–247.
3. Садченко Е. В. Стратегия реинжиниринга для совершенствования экологического бизнеса: [монография] / Е. В. Садченко, С. К. Харичков; [под ред. Л. Г. Мельника, Е. В. Шкарупы]. – Сумы: изд-во СумГУ, 2010. – Вып.3. – С. 337–347.
4. Садченко О. В. Теоретико-концептуальні засади реінжинірингу екобізнес-процесів: [монографія] / О. В. Садченко, С. К. Харічков, Л. В. Іванченкова [за заг. ред. Л. М. Таранюка]. – Суми: Мрія-1, 2010. – С. 244–268.
5. Екологізація економіки і бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://pidruchniki.ws/15801117/ekologiya/ekologizatsiya_ekonomiki_biznes.

Прийнято до друку 24.04.2012